

BRÓDY SÁNDOR

EMBEREK:
ELBESZÉLÉSEK

Sándor Bródy

Emberek: Elbeszélések

«Public Domain»

Bródy S.

Emberek: Elbeszélések / S. Bródy — «Public Domain»,

Содержание

A DICSŐSÉG FELÉ	5
RABKATONÁK	17
Конец ознакомительного фрагмента.	18

Sándor Bródy

Emberk: Elbeszélések

A DICSŐSÉG FELÉ

I

Ha egy gombostűt leejtettek volna a szobában, messze hallszik okvetetlen, olyan csend volt. Elmerülve, kéjjel, lélekzet-visszafojtva hallgattak mindannyian. A Vratarits nyitott ajkára részemtelenkedett egy légy, nagyon zavarta, még se merte elhesselni. Nem volt itt bátorsága senkinek, még csak megmoczczanni is.

Phaedra ép most panasolta el Ariciának hogy szereti Hippolitoszt. Az előrebocsátottakból pedig mindenki tudta, hogy ez a Hippolitosz a tulajdon fia. Neki mostoha, hanem a férjének édes.

Voltak itt urak, a kik Racine nagy munkáját nem látták még a szinpadon, azok fáztak, az augusztusi meleg daczára, de voltak olyanok is, a kik már látták a nemzetiben s ezek bizonynyal azt gondolták magukban, a mit egyikük ki is mert – ha susogva is – nyilatkoztatni:

– Jobb mint...

... És ez a kis Phaedra mit sem törődve a borzongókkal, sem az olvadókkal: nyögött, sikongott, szenvedélyeskedett tovább. Kivágott kis princzesz derekának halhéjjai egyet-egyet csattantak minden szenvedélyesebb mozdulata után, míg végre ott, a hol halálvágyáról beszél: a hajába fűzött kék galand is eloldódzott és nagy fahéjszinű haja felbomolva hullott le arczára, nyakára.

Egy pillanatnyi általános némaság. A Phaedrához közel állók érezték, hogy hirtelen átható illat vegyült a levegőbe. Valahonnan, a szoba valamelyik sarkából szakadozott sóhaj hallszott fel. Vratarits, a karmester, elkergette ajkáról a legyet és felkiáltott:

– Nagyszerű!

Egy pár kövér tenyér összeverődött. Utána hatalmas taps.

Megrepedt princzesz derekában a kis «Phaedra» kimerülve, de plasztikusan feküdt a földön, az ágyterítóból rögtönzött szőnyegen.

Husz kéz akarta egyszerre fölsegíteni. De Phaedra behunya szemét s nem kapaszkodott egyik karba sem. Hirtelen felugrott, elkaczagta magát s átfutott a szomszéd szobába. De csak egy pár perczig hagyta magára a társaságot. Hirtelen ismét köztük termett. Hirtelen mint egy jelenés és kék szatén nadrágban, mint a hogy Cherubint, a szerelmes apródot, ábrázolja a szinpadon egy szőke színésznő.

A meglepetés legkülönbébb kifejezései, hangban és mozdulatokban. Az öreg Vrataritsot az izgatottság miatt előfogta az asthma. Ugy lélekzett, mindha aludnék s horkolna. Egy fiatal, ritkaszakállu ur elkiabálta magát: «Éljen!» ketten vagy hárman sóhajtottak, egy fiatal ember elpirult s valamennyiük közül nem volt csak egy, a kinek nem volt nyitva az ajka.

«Cherubin» mosolyogva, mégis komolyan odaállt a zongora mellé a podiumra, végig nézett, nem, szemeivel végigsimogatta a társaságot, megvető tekintet villantott az egyedül csukott ajku *November* Dávidra és szavalni kezdé az ismeretes románczot a szép keresztanyához.

A hatás strófáról strófára fokozódott. A bájos költemény átírva a szavaló, hizelgő, kicsiny de tiszta hangjára, hatást keltett volna akkor is, ha nem is olyan kitűnő másolata az ismert szőke Cherubin híres szavolatának.

Az utolsó strófánál alig volt itt ember, a ki ne lett volna valami furcsa mámor rabja; alig volt egy-kettő, a ki nem érezte, hogy szerelmes avagy szerelmes tudna lenni ebbe a pajzán, epedő szerelmes, naiv apródba, a kinek lánysága még nyilvánvalóbb és bájosabb volt a kék bugyogóban s a ki csak egy pár percczel elébb oly komoran fenséges, oly pathetikusan hatalmas volt mint Phaedra, az igazi.

Egészen hátul, egy zsámolyon ülő, excentrikus ruhájú öreg asszony könyezett. A társaság tapsolt. Vratarits ordított:

– Genie!

Az öreg asszony a háttérben sipogva kiabált:

– Genike, kendőt a nyakadra.

Genike mozdulatlanul, még mindég mosolyogva, de egy kissé halványan nézett szét a háborgó társaságon, aztán hirtelen ráütött egy sima arczu, nagy aczélszürke szemű fiatal ember vállára és szólt:

– Singer, jőjjön, csináljuk el Romeót és Juliát, maga hallgat és enged magával csináltatni, a mit csak akarok.

Azzal, még mindig Cherubin nadrágjában, átfogta a fiatal ember nyakát, erősen arczához szorította a majd rózsaszínűre, majd szederszínűre változott arcot s szavalá:

„De hátha mérge, melyet a barát azért adott, hogy csalárdul megöljön.“

... Ki kellett nyitni az ablakokat, nagyon meleg volt benn. November Dávid is izzadt. Különösen nagy szeplős orra. Vratarits már alig tudott itt lélekzeni. Idegesen, apró lépésekkel, egy helyben fel s alá járkált, érezte, hogy mennie kell, s mégis maradnia muszájt.

Délután öt óra volt. Alant a pékműhelyben már fütöttek az éjszakai sütés alá... Még egy elhaló mondása a szerelmes Juliának, még egy értelmetlen nyögése az akaratlan Romeónak – és Genike hirtelen a haldoklási jelenetbe kezdett. Majdnem öt perczig tartott vivódása az álhalállal. Még egy szakadozott sóhaj, ideges csuklás és Phaedra-Cherubin-Julia újra élettelenül feküdt a földön.

Új hangulat, a megdöbbenésé, vett erőt a hallgatókon. Alig tudtak felocsudni, de a lány hirtelen csattogó kacajjal szökött fel és bohókás pirouetteel szólt:

– Most már az önöké vagyok! November, ne mosolyogjon olyan szemtelenül...

II

November Dávid, az orvosnövendék, tovább mosolygott. Tudniillik vékony és hosszú ajkainak alsó felét közelebb huzta orrához. Ez a groteszk, sőt egy kissé gunyos mosolygás és a Genike örökös pajzán mosolya volt itt az egyedüli vigasságos vonás. A vendégek inkább lelkesültek voltak, egy részük még extazisban, a többi pedig komolyan ült szakadozott nádszékén, a ruganyra-törött diványon, ablak előtt álló ferslágon, mely azonban kartonnal volt leterítve.

Genike felült a podiumra a zongora mellé. Onnan fogadta az udvarlásokat, itt hallgatta ama beszédeket, melyeknek tárgya ő s mindig ő volt.

Vratarits, a karmester szólott:

– Ha én venném a kezembe a kisasszony hangját, Pattit csinálnék belőle.

Egy rücskös, magas, dús haju fiatal ember közbevágva mondá:

– Ma a drámai színésznőnek is elég fizetése van már... persze csak az elsőrangúnak, de hát ez biztos, mi... én... a kezünkben van a dolog!

Az aczélszin szemű Romeo irigykedve nézett a beszélőre, a ki hirlapíró volt egy háromkrajczáros lapnál. Egy jogász, a kinek ritkán volt alkalma színházba járni s így nem igen volt ismerős a színházi ügyekkel, szólott:

– Legyen tragika!

– Inkább naiv! – szólt egy másik.

– Vigjátéki szende! – hangzott a sutból.

– Drámai hősnő!

– Operette-primadonna!

– Mama!

– Sarah Bernhard!

Kiabáltak, ajánlgattak össze-vissza, miglen kifogytak a szerepkörökből s egy pillanatra újra csend lőn. November Dávid reszelős hangja megszólalt:

– A kisasszony minden szeretne lenni! – mondá szárazon, majd még ridegebben hozzá tette:
– Minden szeretne lenni egyszerre, tragika és naiv, operának divája és vigjátéki szende. Ha ő rajta állana, lelökne mindenkit a színpadról, hogy csak egyedül maga lehessen ott... Ne imádjon a publikum rajta kívül más idegen istent!

– Szentelen! – vágott közbe egy éles, kellemetlen hang, a lányé.

Dávid zavartalanul folytatá:

– És szeretné, ha ezentul csak ő érte lőnék magukat főbe a balga fiatal emberek és a dőre öregek. Virágcsináló bukétát másnak ne csináljon, Kugler-cukerlit más nyelve ne nyalogathasson.

Iphigenia piczi piros nyelve egy pillanatra láthatóvá lőn. Az orvosnövendék egy kissé alig észrevehetőleg elpirult, a hangja még reszelősebb lett:

– Őt dicsőítse a «Zenith és Nadir, a szélvészek zeneharcza, az égi láng villáma...» Az egész főváros levegőjében ne legyen még csak gomba-csira se, az ő nevével legyen telve minden. Legfőképen persze az arczképével a kirakatok...

Az újságíró és a ravasz karmester zugott. Egyedül e két ur értette meg az orvosnövendék gunyolódását, a többi nem tudta mit tartson e beszédről, voltak olyanok is, a kik bóknak vették. Ezek egyike, természetesen rajztanárjelölt volt, egy másik meg festő.

Az orvosnövendék nem hagyta magát zavartatni, beszélt tovább, mind tüzeesebben:

– Ma még Singer-Romeo, én meg egy akceptált drámai papa, Vrtarits bácsi pedig «félig boldogtalan szerelmes». De mivé leszünk holnap? Az, a kinek az utcán se köszönnek vissza!

– Rágalom! – suttogott közbe a színészkisasszony, de olyan arczczal, olyan álmélkodó kifejezéssel s halaványan, mintha meg volna lepetve, hogy im e nagyorru eltalálja a gondolatait. Ez mit sem törődve a képébe vágott jelzővel, mintha csak könyvből olvasna, tovább beszélt:

– Ma még jó vagyunk mi is, tarthat előttünk próbákat, ha nem lehet hintón vágatnia, jó a talyiga is!.. de ha egyszerre megáll a háza előtt a koronás, czimeres hintó?!..

A lány arcza hirtelen kitüzesedett. November meg egyszerre sietve folytatá:

– De ha nem áll meg? Ha ezekből az álmokból nem válik valóra semmi, ha a korfolyamat rossz fordulatot vesz, a prognosis nem sül el és a Genie kisasszonynyal az történik, a mi szép társnőivel, annyi szini iskolai növendékkal megtörtént már! Lekerül Barsba vagy Békésbe s nem kerül többé ide vissza. Grófok helyet megyei aljegyzőkkel, pezsgő helyett csigerrel, Monaszterli helyett Svarcz nőszabóval kell megelégednie!

A leány elhalaványodott.

– Elég, – szólt elfojtott, dühvel telt hangon.

Az ajtón kopogtattak, a kisasszony egy tanára lépett be. Egy kissé elhizott, de még mindig deli ur. Büszkén, mint Don Caesar de Bazan, – játszott a vidéken, – közeledett a kisasszonyhoz, a ki egyszerre felvidulva, bohókásan hajlott meg előtte s megcsókolta a kezét. A tanár viszont a haját simogatta és panaszkodott, hogy nagyon meleg van. Orrán keresztül hangosan lélekezett s megkérde a mamát:

– Hogy viseli magát Genike?

Kellemetlen, feszes hangulat kezdett urrá lenni a társaságban. Dávid kivette óráját és szólt:

– Hét óra.

A lány megvető tekintetet lövelt rá, majd fejéhez kapva, nyögve suttogá:

– Uraim, rosszul vagyok... kérem...

Két percz alatt üres volt a nagy szoba. Kevés vártatva csöngettek a konyhán. Genie sietve surrant át a szobából a konyhába, tudta, hogy a lakás egyedüli szobájának bérlője: a könyvvivő, mint mindennap rendszeren ilyenkor, hazaérkezett.

III

A lány és anya behuzódtak a konyhába, mely egyszersmind éjjeli és nappali szobájuk volt.

Genie sóhajtott és levetette magát az ágyra, a mama tüzet élesztett a kályhában. Tüzelő fa nem volt, az asszonyság tehát a szemetes ládát feszítette széjjel. A nagy, életlen kés, melylyel az öreg asszony a görcsös deszkát vagdalta, mintha minden ütésével a szegény kis Genike testébe vágódnék:

– Iszonyat... iszonyat... nyögte kétségbeesetten; majd befogta füleit, befurta arcát a párnába.

Kevés vártatva éget a tűz, nagy vasfazekakban főtt, forrott valami. Rövidesen nehéz szagu gőzök töltötték meg a hézagot...

– Iszonyat... iszonyat...! sóhajta a lány s orrocskáját is befogta.

Kinyílt ablak, ajtó. Egy furcsa asszony lépett a konyhába. Piros napernyő a kezében, a mellén rózsas a válla hajlott, a haja ősz.

Szégyenkezve adta elő, hogy neki «Ninon» – szappan kell. De jó helyen jár-e? A nagysága-e az, a ki hirdeti magát az ujságban?

A mama adott a hölgynek egy darab stanniolba burkolt szappant s egy nagy névjegyet, melynek írását a hölgy nyomban hangosan elolvasta:

– «Paulus Sidonie ,orvos‘ leánya, *szépitő szerek feltalálója* ,Ninon szappan‘, nagy raktár *szépitő és illatszerekből*». Ez az, helyes!

Az asszonyság átvette a szappant, de mielőtt fizetett volna, megkérdezte, hogy nem svindli-e ez a dolog? mert ő már többször megjárta, fenyítő följelentést is tett egyszer. Valami bécsi öt lat tiszta kőport adott el neki öt forintért...

Sokáig beszélt volna még a piros napernyős hölgy, de a szag mind erősebb lőn a konyhában s nem tudta tovább állni.

Anyja és lánya újra magukra maradtak.

– Mit akarsz vacsorálni? – kérde az öreg asszony.

– Milyen megaláztatás! – nyögte kezeit tördelve a leány.

– Kell jeges kávé?

Genie kitörő zokogása volt a felelet. Sirt, keservesen, dühösen, mint minden estve a mikor így magukra maradtak. Elkésérítette, sirásra fakasztotta a nyomor, dühösítette anyja mestersege s az azzal járó megaláztatás. És a magány, az utált, az undorító magány megrontotta, százszorosán ingerlékenyette tette minden érzékét.

– Mikor lesz ennek vége? Vége... mikor...! – nyögte fájdalmas refrainképen, míg a kiadott szobában, a hol egy negyedórája még ő volt az ur, művészetének, egyéniségének varázsa a bálvány: okarinázott a könyvivő, okarina-etudeőket, nagy komolysággal, iszonyatos türelemmel.

– Genie egy kanál vízbe is szívesen megfojtotta volna ezt a szobaurat, de az havonta 15 forintot, évente tehát 180 forintot fizetett nekik. Az egész házbért kifizette értük az egyetlen szobáért, nem lett volna hát méltányos meggyilkolni.

Méltányos! gondolt is ezzel a kis színészleány. Méltányos volt mindaz, a mi neki jól esett, méltánytalan mindaz, a mi jó másnak jutott.

Az osztályában volt egy zsidó növendék-lány csodálatos szépségű és erejű alt beszélő hanggal – hát gyűlölte.

Tanította egy tanár, a ki régen özvegy volt már s végre szerelmes lett egy kis jelentéktelen tanítványába s eme érzelmeit nem feledte el a tanítás alatt. Genie türelmesen nézte a dolgot egy darabig, míg végre névtelen följelentő levelet irt az igazgatónak – irigységből és gyűlöletből.

A tanítás bevégezte után az iskola kapujában vártak a lányokra a szeladonok. Ő reá is várt rendesen valaki, de a többire is. Betiltattak hát ez ártatlan találkozásokat s udvarlóinak ezentul a Rókusnál kellett reája várniok.

Szabad írásbeli dolgozatot kellett írnia: témául a luxust, a női fényűzést választotta. A szép ruha az erkölcstelenség – ez volt a moto, mert ő nem járhatot szép ruhában, pedig vágyot arra, imádta a drága, finom szöveteket, mintha élők *valakik* volnának. És utálta a szegényes, szürke, kopott, formátlan ruhát. Egyszer nyáron kénytelen volt szürke desszénű, olcsó szatén ruhában járni s a ruha égette testét, hólyagocskákat csalt karjaira, szeretne volna letépni magáról a «nyomorult» rongyokat.

Nem szeretett senkit... Talán csak a színház második hős szerelmesét. Ezt a bűbajos hangu hatalmas alakot, a ki olyan volt mint egy görög isten s mint egy görög isten minden lányba bele kötött. Udvarolt neki is, szokott modorával, cinikusan...

Álmodott hát róla, mint lánypajtásai valamennyien. Álmában gyakran meg is csókolta szép fehér, férfiatlan, de erős nyakát, nőies, de nagy kezét...

Ezenkívül még egy asszonyhoz érzett vonzódást. Valamelyik színház primadonnájához, a ki a világ legszebb kalapjában járt és akaratlanul jó szívvél tönkretett minden férfit, a ki csak közelébe tévedt. Szíve tele volt a francia szindarabok humánus idealizmusával, de feje egy kéjencz angol bankár számító raffinériáival volt teli.

– Ha idősebb leszek, *külsőleg* olyan *leszek*, mint ő – mondá Genike.

Belsőleg már is olyan... csak hogy maga a kisebbitett kiadás. Egy elméleti kokott, tizenhét éves korában. Fialat méreg-fa, a mely még nem hozott gyümölcsöt, de *már* benne van a képesség, hogy hozzon. Csak az évek, a nap és az eső hiányzik. A *nap*: a nyilvánosság, az *eső* – az *aranyeső*...

Ezt sugta fülébe valaki, a kit most másodszor látott életében. Először akkor látta, a mikor az orvostanárnál járt, hogy vajjon nincs-e tüdőbaja, mert társnői közül egy pár a sok sikoltozás s egyéb okok következtében köpött egy kis vért.

Tüdőbaja nem volt, hanem megismerkedett a tanár gyakornokával, November Dáviddal, a ki mindjárt az első látogatásnál sietett gorombáskodni.

A mama, az «orvos lánya», azonnal ki akarta hajítani, de a lány egy kicsit képen legyintette. Számított rá, bár maga se tudta miért s azonkívül jó kedve volt ezen a napon.

Ekkor érkezett az első ajánlat. Egy kuriai bíró... öreg és majdnem báró (a felesége az volt). De nem épen gazdag. A lány majd-majd belecsapott a kövér, de már reszketeg marokba... Unta itt ezt a konyhát, az okarinázó szobaurat, a tavalyi divatu ruhákat, meg lányságát is...

De a mama könyezve magyarázta meg a dolgokat Iphigeniának s az elutasította az alázatos kérelmező bírót.

– Várjunk! – mondá az orvos leánya.

– Várjunk! – szólt Genie.

De hiába vártak. S most a csirketollal töltött párnát könyeiben eláztatva, zokogástól megszaggatott hangon suttogá:

– Oh mama, mama, miért nem hagyta!..

S ha most belépett volna az öreg Szentkátai, a bíró, felszökött volna nyakába.

De nem jött senki, sem ő, sem más, csak November Dávid.

IV

Alig köszöntötték egymást.

Az öreg asszony kérdé:

– Fizetett már kapupénzt?

Már fizetett. Szídták a házmestert, korán zárja a kaput. Azután Dávid kinalás nélkül leült. A kisasszony a fal felé fordult az ágyon, de elcsendesedett.

November a zsebéből pakolódzni kezdett. Két, boltból való őszi barackot és ujságot, fekete szemű Szent-György-szőlőt hozott. Odaadta a háziasszonynak, az meg feltette az ágyra, a lány párnája elé.

– Hagyjatok békén, – szólt a lány tettetett ingerlékenységgel. Hanem azért lassanként csipegetni kezdett a szőlőből.

Dávid és az asszony szépítő szerekről beszéltek. A szigorló orvos sok jó receptet adott az orvos leányának. Igérte neki – ezenfelül – hogy kísérletezni fog s ha csak lehet, feltalálja a miteszszerek elleni szert.

– Azzal milliókat szerezhetnénk – mondá végül.

A milliók említésére békülékenyen tekintett fel Iphigenia. Sőt kevés vártatva számfűlet is mutatott Dávid felé, a mire ez az ágyhoz közelebb huzta székét.

– Talán beteg? – kérdé.

– Az, megöl ez a *boszorkány*-konyha.

A lány kinyújtotta a kezét, a férfi nagy csontos markába szorította sokáig, azután azt mondta:

– Van egy kicsi.

Talán a saját lázát érezte a lány csuklóján. Talán gondolt is eme tévedésre? Voltaképen mindig félt attól, hogy ennek az éles vérű lánynak valami tüdőbaja lesz. Szerette volna megvizsgálni, de félt ettől a forró, üde kebel érintésétől, úgy félt, a milyen közönyös volt neki holt törzsekben vájkálni.

A lánynak is eszébe jutott, hogy jó volna mellét vele megvizsgáltatnia. De nagyon jelentéktelen férfi volt neki ez az ember.

Mégis majdnem mindaketten s majdnem egy egész félóráig erre gondoltak. Már tizenegyedfélre volt s November alig beszélt husz szót. Pedig az asszony magukra hagyta őket. Azt mondta, hogy a szomszédba, a suszternéhoz megy beszélgetni, voltaképen a pinczébe ment le, harmincz krajcárért zsákot foldozni egy buzakereskedőnek.

Dávid becsukta az ablakokat, az ajtót. Mérges ez a fővárosi éjjeli levegő. A petroleumját folyton csepegtető lámpást feltette a siffonra. S így olyan világítás volt a szobában, mint holdfényvel odakünn.

– Miért rekedt maga ma? – kérdé a lány, a kit egy kissé kellemesen izgatott ez az egyedüllét.

– Sokat tanultam, – hangosan – egy pár nap mulván lesz az utolsó szigorlatom.

– Akkor orvos lesz?

– Az. Miért kérdi?

– Nem tudom, eszembe jutott, hogy beszéljek.

– Nem is érdeklődik az iránt, hogy végre én is független, önálló úr leszek annyi nyomor után.

– Sokat nyomorgott?

– Egy félesztendeig éltem egyszer kenyéren és szalonán, volt azonban szálami időszak is életemben. Tanítottam Kispesten havi 5 forintért.

– Örül, hogy vége lesz a nyomorúságnak?

– Nem, félek, hogy csak most kezdődik.

– Hogyan?

– Egyszerűen. Azelőtt, hat éven keresztül, csak a gyomrom volt elnyomva, mostantól kezdve nem lehetetlen, hogy minden izem szomjazni, vágyakozni fog, reménység nélkül, örökké.

– Mi baja?

– Megmérgeztem magam.

– Hogyan, mivel?

– *Kivel? Magával.*

Éjjel is éhes, álmatlan legyek zsongtak, szálltak, mászkáltak mindenfelé a falakon. A szerek még mindig főttek-forrtak a tüzhelyen. Alul a pék ugyancsak fűtött. A szobában már nem okarinázott, horkolt a könyvvivő. Mint a padláson, nyáron olyan nehéz dohos, fülledten égett levegő volt itten.

November Dávidon kivert a hideg verejték. A fejét odatámasztotta a falhoz s annak mérszszine összefolyt arcának ténjével. A lány kipirulva, izgatottan, vad, kaján gyönyörrel halgatta a folyékonyan, sőt sebesen beszélő férfit.

– A dolog egyszerű. Minden embernek van egy asszonya a világon, a kit, ha megismert egyszer, nem tudja aztán nélkülözni többé. Hogy miért ennek az, miért jutott nekem épen maga, annak az oka eddig ismeretlen. Valami bolondosan gonosz, az összeviszált szerető törvény lesz annak az oka, hogy én úgy vágyakozom maga után, mint a szomjuhozó ember a vizet nem adó tanyai kut mellett – egy ital viz után. De mig ez az ember elhull, ha szomját sokáig nem olthatja, én csak szomjuhozom, tovább szomjuhozom...

A lányt olyan nevetségesen-kellemesen csiklandozta ez az exotikus vallomás, hogy nevetnie kellett s akaratlanul is így szólta:

– Ígyék, ha szomjas, grenadinet...

– Helyes, ön tréfál. Az egész dolog nagyon tréfás. Gonoszul az. Mint mikor valakivel tréfából csillagot rugatnak. A kezem lekötte, a láng perzsel s én nem tudok ellene tenni. Mindig azt hittem hogy hazugság a költők sablonos hasonlata a szerelemmel és azzal a lánggal. Félig sem az. Ime: tudom, hogy maga kicsoda. Azt mondják, a ki szeret valakit, jónak is hiszi azt, bármilyen fertelmes legyen az. És én tudom, hogy maga kicsoda. Egy lány a kiből nincs jószág, nincs hűség, nincs szeretet. Kívülről-belülről a megjegecsezett hazugság. De milyen felséges formában, hogy belenyomultak ezek a formák fejembe, vérembe, minden porcikámba. Mást nem szeret, engem nem szeret, magát imádja. Undorodik a tisztas szennytől és imádkozik a bearanyozott piszokhoz. És a mikor maga alacsony, azt kívánja mástól, egy férfitől, hogy nagy, hatalmas, erős, ártatlan, dús és lángeszű legyen. Nagy, hatalmas, erős, mint egy obelisz, ártatlan, mint egy szál buzavirág, dús, mint egy ó-kori Caesar. És a többi. Ha elvenném, ha eljönne hozzám, megcsalna. Ha én csálnám egy kisé a betegeimet, hogy aranyzóttos párnán vessem meg az ágyát: jóízűt feküdni a gazdag ágyon s utálna engem csalásomért. Minden, mi rossz, minden, mi csunya, a mi bűnök csirája, vétek, méreg asszonyban: ott van ében vagy álomban – magában; s nekem van bátorságom megküzdeni azzal a mi éber, felkölteti azt, a mi álom, karomba ölelni, enyémnek vallani, érte küzdeni, izzadni, meghalni mindezekért összevéve – egyedül magáért.

Dávid feje reszketett, míg beszélt. A hangja, az száraz volt, s hogy nem volt benne tűz, nagyon nevetségesnek tűnt fel a lánynak. Mintha leczkét mondana fel. Mintha betanulta volna, a mit mond. De nem, Genie érezte, látta, hogy igaz az mind egy szóig. Talán igaz az is, a mit ő róla mond. Sokban igaz, de egészben gázság.

Százszinű gondolat, de csak egyetlenegy érzés gomolygott fel benne. Gondolatban még tán mentette is ezt a férfit, de szívében: utálatot, félnék undort érzett iránta. Valami képes könyvben látott egyszer egy kimeredt szemű éhes sakált. Oh, milyen fertelmes ez a vágyakozó sakál, ez a férfi! És minden ízében remegett eme képtől, ettől az érzelemtől. Nagy nehezen tudta csak magát lebírni. S a lány felett, a ki él a *természetben*, felkerekedett a lány, a ki él a *társaságban*, és ez szólt – bátoratlanul:

– Ön el akar venni?

– Azt! – mondá a férfi határozottan, szinte kellemetlen erélylyel, a mit hirtelen szokatlan szelidsége váltott fel. Suttogva, lágyan, reszketeg hangon beszélt tovább:

– Hat évig sanyargattam magamat. Tudja-e, mi az a hatéves böjt? hát én azt csináltam végig. Nappal éheztem, előadásokat halgattam, tanítottam, éjjel tanultam. Néha birtam tudomással még arról is, hogy más nembeliek is vannak a világon, olykor egy évben egyszer kétszer szivaroztam is. Bolond, de kellemes dolog ez a füstölés, elhatároztam, hogy a rászokást akkorra hagyom, a mikor orvos leszek. *Mindent* ekkorra tartottam fenn. És eddig, ugyszólván, az volt egyetlen gyönyörűségem, hogy arra gondoltam: milyen másképp lesz az, ha valahol a vidéken körorvos leszek. Szép dolog is az. Kényelmes, csendes és szép. Ritkán kerül ott még csak bonczolásra is a dolog. Leginkább hideglelést kell gyógyítani, meg a gyerekeket. Szívós nép ezek a parasztgyerekek... Azután az ember alig egy pár forintért csodálatos szépségű lakást kaphat. Csupa kert az egész. Hátról istálló. Alig kerül valamibe lovat tartani. Ön is, mint minden lány, biztosan szereti a lovat. Én a majorságot az udvaron, a sok cselédet. Mert az ember is olcsó ottan... Meg milyen ur egy ilyen orvos a vidéken. Könnyen tesz szert pénzre. Persze barátságot kell tartani a falubeli paraszt urakkal s a megyei ur-urakkal... Az ember vendégeskedik is, jó az néha... Szereti ön a vendégséget?

November Dávid hirtelen a lányra veté tekintetét. Az behunyott szemmel feküdt az ágyon. Aludt vagy tetette az álmat. A férfi néma kétségbeeséssel nézett maga elé. A lány kinyitotta szemeit:

– Beszéljen tovább, olyan jó altató – szólt s kacagott hozzá egy cseppet.

A férfi elvörösödött, de azért tovább beszélt:

– Azonban itt a fővárosban se volna nehéz valami szerény állást szerezni. A tanárok szeretnek, valami kórházban vagy egyetnél... önnek tovább lehetne tanulnia. Vennék valami nett kis lakást. Butort mindenki kap ma hitelbe. Aztán a szigorlatpénzen kívül kérnék még valamit kölcsön a sógoromtól...

– Hisz azt mondta, hogy özvegy anyján kívül nincs rokona?!

– Még ez az egy, nem tartottam azelőtt rája számat soha. Megölte, agyonkinozta az egyetlen testvéremet. És engem – bolond dolog – szeret. Évek óta nem beszéltem vele, de most maga miatt lealáznám magamat, kérnék tőle kölcsön, hogy letehessem az utolsó vizsgálatot...

– S ha én nem volnék?

– Nem tenném be a lábam hozzá. Küzködnék tovább, eladnám magamat, vagy krajczáronként gyűjteném össze a pénzt.

A lány ezen is mosolygott, a mit ezután beszélt a férfi, mindenben mosolygott. Csak a mikor fenyegetődni kezdett, akkor döbbsent meg egy kissé. Szerencsére megjött a mama, a «beszélgetéstől» kigyulladt szemmel. Alig vett észre valamit, csak akkor lepődött meg, a mikor leánya így szólt hozzá:

– Mondd meg ennek az urnak, hogy takarodjék ki innét... és ne merészeljen belépni többé az én szobámba.

V

Nem tudtak aludni.

Iphigenia egy darabig azzal mulattatta magát, hogy a nyitott ablakon át kinézett a folyosóra, a hol valami cseléd beszélgetett a péklegénnyel. Majd behunyta szemeit s November Dávidra gondolt. Roppant groteszk volt az az alak, a mit ő az orvosnövendék alakjának látott ez álmatlan éjjelen. Hanem azért bánta egy kissé, hogy elutasította és kiűzte. Végre is egy imádó, a ki most már talán ki is ábrándul? Hogy lehet módja a kiábrándulásra: ez a gondolat egészen elkedvetlenítette. De talán vissza fog jönni mégis?

– Mit gondolsz, visszajön? – kérde anyjától, a ki a konyha másik végében aludt.

– Vissza. Hogyne.

– Ha visszajön, megmondom neki, hogy gaz.

– Miért?

– Azért.

Az anya makogott valami érthetetlen mondatot, de a mikor a lány kérdezte, hogy mit mond, eltagadta.

Ujra csend lett. Csak a legyek zugtak, zümmögtek. És ezeken a vékony fővárosi falakon áthallszott itt-ott a horkolás, amonnan a gyereksírás. Az utcán még egyre dübörögtek a kocsik, sőt por is szállt be a nyitott ablakon. A szegény főváros nyári éjjelének minden kellemetlensége vette körül a leányt. Forró, büzös levegő és légycsipés vezették a kórust.

Ugy érezte, hogy nem tudja elviselni ezt az állapotot. Hánykolódott ide-oda, majd felköltötte már szundikáló anyját, hogy beszélgethessen vele.

Ritka kegy, az «orvos leánya» örült neki.

– Ugy-e, jól tettem? – kérde a leány.

– Jól, de...

– De?

– Lásd, olyan nehéz ma férjhez menni, olyan nehéz! És lánynak még is... még is –

Iphigenia haragosan közbevetett:

– Hagyd el, te is csak hasznát akarsz belőlem húzni. Nyugalomra vágj, nem szeretsz dolgozni, küzdeni...

Az asszony megfélemlítve hallgatott el. Magában arra gondolt, hogy csakugyan mintha fáradt volna egy kisé. Ezek a szépitő szerek alig hoznak ma már valamit. És egyéb munka olyan ritkán akad, néha olyan nehéz, meg nem is fizetik. A dolog nem sokáig marad még így sem. Egyszer csak vége lesz... elesik valahol és leánya magára marad.

Iszonyat! Kevés vére megdermedt e gondolatra.

De a leány nem rettegett úgy tőle. Gyakran szóba hozta: «Ha magam volnék, egészen, de egészen másképp rendezném be». Sőt egyszer, az igaz, hogy dühében, ezt is mondta: «Te csak ártasz nekem!»

És ez álmatlan éjjelen mindketten hasonló gondolatokkal foglalkoztak. Arra gondoltak mind a ketten: ha majd Iphigenia egyedül lesz. Az ajtón csak ez a felírás «Paulus Genie». Az egyik vizitkártyát leszakítják.

A lány nem rémült meg az árvaság gondolatától. Az anya reszketett takarója alatt. A lány megszólalt:

– Hány éves vagy, mama?

– Hatvanegy! – felelé az öreg asszony, és sóhajtvá hozzátette: Hosszu idő, egyszer majd csak azt mondják: elég. Egy reggelen... csak látod... nem hozzák a reggelit ágyadhoz...

Csakugyan. Mégis rettentő lenne. Vége minden kényelemnek! gondolta a lány s szíve elszorult egy pillanatra. De csakhamar ismét arra gondolt, milyen más lenne akkor: nem kellene itt laknia, nem muszájna érintkeznie ezzel az aljas néppel az udvarban és az undorító főzetek eltűnnének a tűzhelyről... Egészen más világ! Önálló, szabad, gazdag lenne, mert egy egyedül álló lánynak, mint ő, nagyon jól tudta, okvetlen akad azonnal nagylelkű védője. Sőt egyszer egyik tanárja is mondta neki: ha majd egyedül áll, jőjön csak hozzám, el kell jönnie.

Egy kisé megrémült, ha arra gondolt: im előtte anyja holtteste kiterítve. De mint minden nem jó indulatu embernek, neki se volt fantáziája, s nem tudta ezt az esetet élénken elképzelni, inkább magával a tiszta fogalommal foglalkozott s az nem volt előtte rettenetes. Egészen tárgyiasan tudott róla beszélni s amikor eszébe jutott valami, kimondta nyíltan:

– Ugy-e, azt hiszed, én meg nem élnék nélküled is? azt hiszem, még jobban. Kényelmesebben, szebben mindenesetre... ti azt hiszitek: elvesznék nélkületek, pedig gyakran csak ártotok...

Valami visszhangozta ezt a szót «ártotok». Az öreg asszony volt, de egészen változott hangon hebegte utána kegyetlen mondást.

Aztán mindketten elcsendesültek. Kékes szürke színeivel közeledett a hajnal. A lány elaludt. Álmában mintha édes anyja ránczos, petyhüdt arcját az övéhez nyomna. Aztán beesett ajkaival mintha égető csókot nyomna ajkára. Kellemetlen érzés fogta el. Felébredt s látta, hogy az öreg asszony ott áll előtte s félénken motyogja:

– Csak betakartalak!

VI

A tejes asszony vette másnap reggel észre.

Már nyolcz óra volt, ragyogó nap odakünn. Iphigenia édesdeden aludt, miglen a tejes asszony kiabálása felverte.

A pusztá divány sötétzöld vásznán szintoly színű hulla feküdt. Az «orvos leánya» halva.

A konyha-asztalon egy képes ujság szélére a következő, czeruzával, zsidó betűkkel irt pár sor:

«Hogy ne *ártsak*, így tán jobb lesz *neki*. Nem igaz, hogy keresztény vagyok. Zsidó. Egyetlen rokonom van Kecskeméten, a hugom, «Gelbné».»

Iphigenia iszonyattal nézett végig anyja elváltozott holttestén, megfagyott benne a vér, amint megmagyarázták neki a zsidó írást s azt, hogy anyja az éjjel megmérgezte magát.

Önvád, fájdalom, kétségbeesés, düh, elkeseredés, gyávaság fogta el egyben. Azután iszonyatos főfájás.

Fejét az ágyba temetve, sirva nyögte ez értelmetlen szavakat:
– Vége a színház...

VII

A holttestet elvitték a Rókusba... A leány magára maradt. Egész napon át, valami véletlenből, az öreg Vrataritson s a könyvivőn kívül nem jött senki. Az öreg karmester nagyon megijedt a halálesettől, alig volt ott egy pár perczig. A könyvelő fölmondani jött. A házmester is felnézett estefelé, figyelmeztetni a leányt, hogy anya még csak felét fizette ki a házbérnek.

Az asztalon 2 frt 23 kr. A kávé is készen, vízbe hűtve. Iphigenia nem nyult ételhez egész napon át. Eladatta ruháinak nagy részét s vett egy ócska gyászöltözetet. Az egész napon át nem tért vissza lelkének ruganyosságá, le volt sujtva végkép.

Másnap reggel, már sokkal jobban érezte magát. A fájó nyomasztó, kellemetlen érzéseken áttetszett a fényes, édes jövő reflexe. De azt a halvány fényt csak pillanatokra látta. Ismételen a sötét vigasztalanságba süllyedt. Délután jött ugyan egy pár fiatal résztvevő, de ezeknek semmiségét sohse látta úgy még mint ma.

Nagyon, egészen egyedül érezte magát. Ugy látta, hogy megcsunyult, meglanyhult, összetört. Meghalhat éhen vagy dolgoznia kell. Nem fog érte jönni senki. A tanárnak megirta a szerencsétlenséget, az *levélben* udvariasan vigasztalta.

Tehát dolgozni! nem.

Otthagyni a színpadot! nem.

Lenni közönséges rossz lány! nem, nem.

Mivé lesz hát?

Estefelé megérkezett a válasz, megjött anyjának huga, Gelbné, egy kövér kis zsidó asszony a ki, miután kisírta magát s megcsókolta az eddig ismeretlen hugát, azt mondta röviden:

– Pakolj, holnap a temetés után megyünk... Vége van a bolondságoknak... Nekem úgy is a piacon az almánál kell lennem... te majd otthon.

Elmenjen ezzel az asszonynyal, a ki zsidóul beszél s ilyen durva? Erre a válaszra a felelet: inkább meghal.

Tehát meghal. Még sem. Előbb a bíróra gondolt, de szinte örült annak, hogy az úgy sincs most itthon. Hivatta November Dávidot.

VIII

A folyóson várt reá és azonnal szólt:

– Meggondoltam a dolgot.

Az orvos szomoruan mosolygott.

– Én is, én is... Ma lettem orvos, a más, egy leány pénzével. A rigorozum-pénzért eladtam magamat. Siettem, féltem magamtól, féltem magától. Aztán a szegény anyám is eszembe jutott. Tegnap mikor a kötvényt irtam, akkor volt az eljegyzés. Csak azt mondtam, hogy *becsületemre*.

Halkan, de most is nagyon folyékonyan érthetően beszélt. Nem úgy, a hogy ilyen helyzetben novella-hősök szoktak: csukolva, reszketve. Csak nagyon szomoru és bágyadt volt. Olyan mint egy beteg majom.

Be se mentek a szobába, Iphigeniának a szeméből két könycsepp hullott alá... November pedig kicsuszamlott hanggal kérdé:

– Nincs-e valamire szüksége?

Majd kevés vártatva halk, monoton hangon szólott:

– Bolond szó... becsületemre...

És mint egy megvert eb tova sompolygott.

IX

A kupé ablakán már látszott a város.

– Itt vagyunk, állj fel, ne álmélkodj, hol a kuffered?! – szólt a nagynéni Iphigeniához, a ki kimeredt szemmel, zugó agygyal, az egész utazás alatt némán ült a kupé egyik sarkában. Alig értette, mit beszéltek hozzá s ülve maradt.

– Zseni alszol? nem hallasz? itt vagyunk! – kiabált fülébe a kis öreg asszony.

A lány megborzongott, azután feltápáskodott nagynehezen. A néne odahuzta az ablakhoz:

– Ez az, ott a város, bizony nem olyan szép, mint Pest.

Nem olyan szép! Iphigeniának úgy tetszett, mintha egy gyilkos, büzös mocsárba vinnék, amibe hosszú kínlődés után beleful majd. És marczangolta magát, hogy eljött, hát ott maradt volna akárminek is. Lett volna akár micsoda. Vagy halt volna meg...

Talán még nem késő?

Im megáll velök a vonat, végsőt füttyül a gép, szól a villamos csengettyű. Az éjjeli levegőtől rekedt hangon kiáltja a konduktor a város nevét. Kiszállanak. Körülöttük a világos éjben furcsa élénkség. Emberek hordókat görgetve, asszonyok gyümölcsös puttonnyal a hátaikon.

Olyan különösnek tetszett a lánynak, hogy az emberek még dolgoznak; miért nem fekszik valamennyi az amott tovarobogó vonat elé?! Őt magát isten tudja hányadszor megcsapta a vágy: szétroncsoltatni a gőz-óriástól, de most is, mint a temetés után, alig egy pár órája Budapesten, csakhamar elirtózott.

Élni, élni, akárhogyan is!

És a nénivel megindult gyalog a kisváros felé. Gyönyörű gyümölcsösök között mentek előre. A megáldott ágak, a szagos körték, az augusztusi virágok illata, minden, minden halottszagu volt neki. Meghalt, rothadt, megsemmisült minden.

Halott: a tündérséges szinpad; halott a dicsőség, a gazdagság, a fény, a kéj... Dög minden s mindenütt...

– Állva is alszol! – szólalt meg mellette a néni. Otthon voltak. Egy kétablakos kis ház előtt. Benn világosság még. Vártak rájuk ébren.

Kalappal fején ült a szobában Iphigenia. Két férfi vette körül kedveskedve. Az egyik a nagybácsi, még fiatal és erőteljes, meg egy 20–21 éves fiatal ember, a fiuk. Egészen jóképű emberek; a lány szinte felüdült látásukon. Lassan-lassan majdnem visszanyerte ruganyosságát, régi nézését. Azt a sajátságos, lágy, orvul megejtő tekintetet, a melyet, hogy reávetett uj rokonaira, azok olyan szokatlanul jól, furán érezték magukat, mint a ki először eszik arzént életében...

– Bácsi, Péter, fogtok-e szeretni? Azt akarom, hogy engem mindenki szeressen! – szólt a lány, mielőtt aludni ment volna. És újra rájuk nézett. Kegyetlen gyönyörűség volt neki látni azt a zavart, a mit egyszerű nézése végbevitt. És ebben a pillanatban felvillant előtte újra a régi jövő... az igaz, hogy más alakban.

Lefeküdtek. Aludt az egész város.

Anyák és lányok között talán akadt egy-egy a ki kinos álmában hangosan felnyögött, megsejtve a közelükbe érkezett veszélyt. Anyák és lányok között bizonynyal volt egy-kettő, a ki megálmodta, hogy ime a pusztulás megérkezik közibük.

A Veszély, a Pusztulás, a jövevény, fiatal lány képében: nyugodtan feküdt ágyában. Kezdetben zavarta, bántotta egy kissé a szoba falusi szaga, a svájci órának komoly ketyegése, de mindezeket megszokta egy negyedóra alatt. Most már csaknem jól érezte magát. Egy darabig a két uj férfirokonra gondolt s arra, hogy ezek, a kiket megbűvölt, bizonynyal vele foglalkoznak most. Gyenge izgalom fogta el, olyasfajta, mint akkor, midőn szavalt, poseolt valamely közönség előtt.

Az izgalomnak ez a bágyadtsága s az álom megszongitották idegeit. Már csak homályos sejtelmek reszkettek végig lelkén.

Sajátságos sejtések arról, hogy a két férfirokon meg mindazok a férfiak, a kik itt laknak ebben az alma-szagú városban, mint fognak majd reszketni tekintetének hatása alatt... Kéjesen, félénken, kinosan, boldogan... Azt teszi velök, a mit csak akar s azt akarja, hogy szolgálja, lépcsője, lábpárnája legyen mind, mind...

A bosszúállásnak valami homályos ösztöne szállta meg. Veszteségét még érezte, de a kárpótlás megtalálta már abban a pusztításban, a mit véghez fog vinni itt ebben a házban, ebben a városban, mely mind csendesebb lett körülötte.

Aludt mindenki. Legfelebb, ha egy-egy anya és leány volt ébren, kinos álomból felrebbenő. Valami látomással teli asszonylélek talán meg is érezte, hogy a veszély, a pusztulás immár közöttük van.

Egy fiatal, hamvas arczu, mosolygó lány, a ki most csendesen, nyugodtan, édesdeden alszik. Holnap pedig már megkezdí rettenetes munkáját: elcsábitja a feleségtől a férjet, menyasszonyától a vőlegényt, szeretőtől a kedvest... Pisztoly durranása, halálhörgés, rimánkodás, szitkok, átok, kín, sirás, kéjes és boldogtalan sóhajtások fognak itt felhangzani a levegőben, melyet most csak tücskök csiripelése, alvók szuszogása, álmatlan ebek csaholása zavar meg.

És mindazok egy lány körül, egy lányért, a ki csendesen alszik puha ágyán, s szelíden mosolyogva álmodik valamely dicsőségről.

RABKATONÁK

Vittek, vittek... A rabszállító kocsi homályában felém csillogott az eskorteos káplár szeme, követte minden mozdulatomat, kinézett velem együtt a kocsi zsaluja mögött. Eddig vasuton jöttünk s éjszaka, nem láttam még semmit a csehek hazájából, egy pár tömpe, esőre álló orr, tubákoló posztókereskedő, wasserzakos porcellán-pipák, aztán egy szép, kedves cseh leány – ez minden, mit a kupé lámpása mellett kincsből mutatott Bohemia. Aztán a világ legszebb, legpirosabb s leglágyabb zsemlyéje – cseh «halbicsku», melyet a szép Libussának hozott kísézője, jegyese, férje, szeretője, – szöktetője? De az eskorteos nem enged regényeket kutatni s a gyászruhás lány ellebbenti ajkai elől a fekete fátyolt s belé harap a zsemlyébe. Soha nagyobb ajkakát, csunyább fogsort s terjedemesebb harapást! Pedig milyen szépen kigondoltam már magamban az egész verscziklust, a mit majd ez ismeretlen hölgyhöz intézek. Alig láttam, alig jelent meg nekem, már is eltűnik örökre, visszahozhatlanul. Ő Prágába talán nászuton, én Josefstadtba, rabságra talán. Tragikus helyzet s ideális alak s most mindennek egy nagy harapással vége s vége a regénynek!

Visznek, visznek... Közeledünk a vár felé. A mint fölfelé haladunk a dombon, mindjobban távol a láthatár. Mikor eljöttem szép Magyarországból, már virágoztak a fák s az uti sáron fehér lipék lakmároztak, éhesen, vidáman, mint egy gyermekcsoport. Itt keresem a tavaszt: nincs. Csak fehérre meszelt pedánsul nőtt gyümölcsfák művészi madárléppel, ládákkal tar koronájukon. Vizes ködös, szürke és kiállhatatlan színű levegő: ez a tavaszi reggel itten. Madárcsicsergés helyett tambour-jelöltek dobpergése s cigány hornyisták túlkölése. Amott egy szántó. Büszke Cselő, gőgös Csákó s bojtos szarvu vidám Virág helyett egy törpe svajczer tehén huzza az ekét, nadrágos cseh szolongatja finomul, se pattogó ostor, se nóta, se káromkodás, semmi, semmi! Csend! Majd halk mormogás, olyan, mint egy nagy gépe. Hát motorrá változott itt a természet!?

Az első felvonó hidon dübörög keresztül a kocsi. A vár első kapuja. Hideg borzongás fut végig rajtam. Alattunk megdagadt hullámokkal zug tova az Elba s bekeríti a várat, bekerit bennünket. Egy pillanatra visszatükrözi a sárga kocsit s a sárga halált, melyet annyi derék magyar gyerek talált fel benne. Kigyózik, kereng felénk a lila Mettau is s újra új gyűrűt alkot mögöttünk. Kapura kapu, bástyára bástya, mind gyorsabban haladunk s mind magasabbra. A látóhatár egyre távol, amott szürke fellegekbe bujva híres Königrätz a peremen némi fényben a porosz gránicz hegyei s itt előttünk a várpiacz, tisztí kardok csillámlása, csengése, «szé–vasz» hangok, virginiák haragos bajszyok alá dugva, buta regruta arcok, gőgös hadnagyocskák – és teméntelen ágyúgolyó garmadába rakva, mindenfelé a földön. Ez a vár belseje, a város, híres Josefstadt, csendes Josefov. Magyar bakák söprik a köves utcáját, a kaszárnyák elejét s a mint megállunk, csendes hangu nóta szorítja még összebb a szívemet. A kórház óriási épülete előtt rab-baka seper s dudolja:

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.